

Agroiqtisodiyot

илмий-амалий агроиқтисодий журнал

МУНДАРИЖА

3. **Қ.ЧОРИЕВ.** Фермер ва деҳқон хўжаликлари ҳамда томорқа ер эгалари иштирокида кооперация шакли ва муносабатларини ташкил қилиш: муаммо ваечимлар
8. **Я.АЛИЕВ.** Аграр соҳада инновацион фаолиятни ташкил этиш йўллари
10. **Г.ПОДМОЛОВА, Б.РАХМОНҚУЛОВА.** Қишлоқ хўжалигини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда бошқарув жараёнларини ахборотлаштириш
13. **Б.СУЛТАНОВ, М.ШАФҚАРОВА.** Мелиорация тизимларининг мавжуд салоҳияти ва уларни баҳолаш бўйича услубий ёндашувлар
22. **Н.САЙДАХМЕДОВА.** Қишлоқ хўжалигида сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни яхшилаш йўллари
24. **Ф.НАЗАРОВА, Х.ХУРАМОВА.** Мева-сабзавот маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлашни ривожлантиришда агрокластерларнинг роли
28. **Н.АСКАРОВ, М.ҚОСИМОВ, Н.РАХМОНОВ.** Ипак қурти уруғчилиги тизимини ривожлантириш бўйича хорижий тажрибалар ва уларни республикада жорий этиш имкониятлари
32. **А.МУХТОРОВ.** Экотизим хизматлари ва уни баҳолашнинг илмий-амалий жиҳатлари
36. **Б.ШАФҚАРОВ.** Узумчилик кластерлари: ривожланган давлатлар тажрибаси ва уни мамлакатимизда қўллаш имкониятлари
40. **Б.МЕНГЛИҚУЛОВ.** Биологик активлар аудитини ташкил этишнинг хусусиятлари
43. **К.РАДЖАПОВ, Б.ЭРКАЕВА.** Агрокластерларни ташкил этишнинг илмий-назарий асослари
47. **Х. ХУЖАКУЛОВ, Н. АСКАРОВ.** Реформирование и развитие сельского хозяйства в Узбекистане
50. **Б.ДЖУРАЕВ, Н.РАХМОНОВ.** Агрофирмаларда ҳисоб сиёсатини шакллантиришнинг айрим жиҳатлари
53. **У. АЛИМОВ.** Полиз маҳсулотлари етиштиришнинг ҳолати ва аҳамияти
56. **М.САЙДОВА.** Формирование кадровой политики в аграрном секторе
61. **Л.ШОРАХИМОВА.** Меҳнат бозорини ривожлантиришда интеллектуал капиталдан самарали фойдаланиш йўллари
65. **Ш.МУХИТДИНОВ.** Кўп тармоқли фермер хўжаликларини бошқариш самарадорлиги
70. **С.ИСКАНДАРОВ.** Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда иссиқхона сабзавотчилигининг ўрни
74. **У.САДУЛЛАЕВ.** Чорвачилик тармоғини модернизациялашда ривожланган давлатлар тажрибалари ва уни мамлакатимизда қўллаш имкониятлари
78. **С.ТОПИЛДИЕВ, Қ.ШАРИПОВ, Ф.ОТАБОЕВ.** Мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг асосий йўналишлари
89. **О.ФАЙЗИЕВ.** Соячиликни ривожлантиришда давлат томонидан қўллаб-қувватлаш масалалари
93. **Ж.КУЧАРОВ.** Қишлоқ хўжалигини олий малака кадрлар билан таъминлашнинг бугунги ҳолати ва истиқболлари
98. **У.АЙТМУРАТОВА.** Миллий иқтисодиётга жалб қилинаётган инвестициялар самарадорлиги
105. **Х.ХАЙИТОВ, А.ИНАМОВ.** Қишлоқ хўжалигида геодезия картография ишларини автоматлаштирилган ахборот тизимлари орқали такомиллаштириш
108. **А.ВАФОВ.** Балиқчиликда ишлаб чиқариш харажатларини назорат қилишнинг муҳим воситалри
115. **Д.ЯНГИБОВЕВ.** Лалмикор деҳқончиликнинг ўзига хос хусусиятлари
118. **С.КУЧИМОВ, Э.УМУРЗОКОВ, Б.ДЖАЛИЛОВ.** Қишлоқ хўжалик экинларини зарарқунандалардан ҳимоя қилишнинг иқтисодий самарадорлиги
136. **А.ЭСАНКУЛОВ.** Ёшларда иқтисодий тафаккурни шакллантириш
141. **Б.ШАФҚАРОВ.** Узумчилик маҳсулотлари етиштиришда ҳудудий хусусиятлар ва улардан самарали фойдаланиш
144. **У.ХУСАНОВ.** Иқтисодиётда телекоммуникация тизимининг ўрни ва аҳамияти
164. **Б.ИБРАГИМОВ.** Ҳисоб тизими маълумотларидан солиқ муносабатларини тартибга солишда фойдаланиш

ПОЛИЗ МАҲСУЛОТЛАРИ ЕТИШТИРИШНИНГ ҲОЛАТИ ВА АҲАМИЯТИ

Учқун АЛИМОВ,

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари
институту таянч доктаранти

Аннотация: Мақола Ўзбекистонда полизчилик маҳсулотларини етиштириш ва экспорт қилишдаги имкониятлар ва муаммолар тўғрисида маълумот беради. Тармоқнинг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва соғлом овқатланишдаги ўрни хорижий давлатларнинг тажрибалари асосида тушунтириб берилган.

Аннотация: В статье представлена информация о возможностях и проблемах выращивания и экспорта бахчеводством продукции в Узбекистане. Роль отрасли в обеспечении продовольственной безопасности и здорового питания была объяснена на основе опыта зарубежных стран.

Abstract: The article provides information on opportunities and challenges in the cultivation and export of melon-growing products in Uzbekistan. The role of the sector in ensuring food security and healthy eating has been explained based on the experience of foreign countries.

Озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва аҳолини сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ҳар бир давлатнинг асосий вазифаларидан бири. Кўпайиб бораётган аҳоли эҳтиёжларига мос равишда сифатли ҳамда тўйимли истеъмол маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш бугун кўплаб давлатлар учун ўта долзарб масалалардан бири саналади. Озиқ-овқат маҳсулотлари таркибидagi инсон организми учун фойдали моддаларнинг мавжудлиги асосий талабалардан бири ҳисобланади. ФАО маълумотларига кўра дунёда 5 ёшгача бўлган 340 миллион бола, яъни ҳар икки боладан биттаси микроэлементлар етишмовчилиги туфайли “яширин очликдан” азият чекмоқда.

Глобал иқлим ўзгариши шароитида полизчилик хавфсиз озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича иқтисодийнинг ўсишига сезиларли даражада улурш бўлиб қўшилиши мумкинлиги аниқланган. ФАО маълумотига кўра, “... 2050 йилга бориб дунё аҳолиси сони тақрибан 9,5 миллиардга етиши” қайд этилган. Шунингдек, “хавфсиз истеъмол маҳсулотлари ишлаб чиқариш танқислиги кузатилиши” таъкидланган.

Бугунги шароитда полизчилик маҳсулотларини етиштириш, сақлаш ва сотиш боғлиқ масалаларга давлат миқёсида аҳамият берилётганига эътибор қаратиш лозим. Охириги йилларда паст рентабелли пахта майдонлари ўрнига асосий экин сифатида полиз маҳсулотлари жойлаштириш бошланди. Бундан ташқари галладан бўшаган майдонларда полиз маҳсу-

лотларини етиштириш ҳам кун тартибига киритилган эътиборли масала ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 майдаги “Республика ҳудудларини қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришга ихтисослаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4749 сонли қарори соҳадаги йиллар давомида мавжуд бўлган муаммоларнинг ечими учун асос вазифани бажаради. Жумладан, жаҳон бозорлари талабларига жавоб бера оладиган рақобатбардош қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришда ҳудудларни ихтисослаштириш ички бозорни сифатли маҳсулотлар билан таъминлаш ҳамда мамлакатнинг экспорт салоҳиятини оширишда тўғри йўл экани маълум бўлмоқда. Қарорда айнан шу масалага алоҳида эътибор қаратилган. “Сув таъминоти ва инфратузилмаси мавжуд бўлган Зомин туманидаги денгиз сатҳидан 1 — 1,5 минг метр баландликда бўлган Қорамозор ҳудудидан 20 гектар ер майдонини Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти балансига ўтказилиши...”, “судан фойдаланиш мақсадида туташ ҳудудларда жойлашган ҳар бирининг умумий майдони 35 гектардан ошмайдиган бир неча фермер ва қишлоқ хўжалиги корхоналарининг ўзаро келишуви асосида сув чиқариш учун бурғиланган қудуқни, шунингдек, дарёлар, каналлар ҳамда бошқа сув ҳавзаларидан сувни тортишга насос станциясини қуриш учун сувдан маҳсус фойдаланиш ёки сувни маҳсус истеъмол қилиш бўйича ваколатли органлар томонидан

Калит сўзлар: озиқ-овқат хавфсизлиги, полиз маҳсулотлари, микроэлемент, бурғиланган қудуқ, сув ҳавза, рухсатнома, субсидия, жаҳон бозори, табиий иқлим, рақобатбардош.

бериладиган тегишли рухсатномага асосан ҳар 35 гектар майдонга 120 миллион сўмдан ош-майдиган миқдорда субсидия ажратилиши...” тўғрисидаги бандлар соҳа ривожига ва маҳсулот ишлаб чиқаришда мавжуд бўлган илмий-техникавий ва моддий муаммоларни ҳал этиши кўзда тутилган. 2020 — 2022 йилларда Жиззах вилоятида 6566 гектар ер майдони полизчилик маҳсулотларини етиштириш учун ихтисослаштириш кўзда тутилган

Жаҳон бозорида полизчилик маҳсулотларини етиштириш ва экспорт қилиш сердаромад фаолият ҳисобланади. 2019 йилда дунёда полиз бозорининг даромади 27,4 миллиард АҚШ долларини ташкил этиб, бу 2017 йилга нисбатан 2,2 фоизга кўп. Дунё полиз маҳсулотлари бозори 2007 йилдан 2019 йилгача бўлган даврда ўртача йиллик 2,1 фоиз ошиб

борган. Бу полиз маҳсулотлари дунё аҳолисининг асосий истеъмол товарларида бири бўлиб бораётганини англатади. 2019 йилда аҳоли жон бошига қовун истеъмоли бўйича энг юқори кўрсаткич Қозоғистонда (ҳар бир киши учун 50 кг.) қайд этилган бўлса, ундан кейин Туркия (ҳар бир киши учун 22 кг.), Эрон (ҳар бир киши учун 19 кг.) ва Марокаш (ҳар бир киши учун 15 кг.) эгаллаган. Дунёда

ўртача аҳоли жон бошига қовун истеъмоли бир киши учун 4,25 кг ни ташкил этган. Дунё аҳолисини сифатли полиз маҳсулотлари билан таъминлаш, тармоқда иқтисодий манафаатдорликни ошириш учун 2019 йилда 1,2 миллион гектар майдонга полизчилик маҳсулотлари етиштирилган. Хитой, Туркия ва Эрон полиз маҳсулотлари етиштиришда дунёда етакчилик қилмоқда.

Полиз маҳсулотларини экспорт қилишда Испани ва Гватемала умумий экспортнинг 34 фоизи билан етакчилик қилмоқда. Ундан кейинги ўринларда Гондурас (11%), Бразилия (10%), АҚШ (8,7%), Голланди (6,8%), Коста-Ри-

ка (5,7%) ва Мексика (5,7%) эгаллаб келмоқда.

Кузатувлар натижасида аниқландики, Ўзбекистонда полизчилик маҳсулотларини етиштириш ва экспорт қилиш бўйича кенг имкониятлар мавжуд. Бу имкониятлардан оқилона фойдаланиш тармоқнинг иқтисодий самардорлигини оширишга хизмат қилади. Қуйидаги имкониятларни санаб ўтиш мумкин:

- табиий иқлим шароити;
- полиз маҳсулотлари етиштириш бўйича қадимдан мавжуд тажриба;
- давлат томонидан соҳани ривожлантириш учун мавжуд эътибор.

Юқоридаги имкониятларга эга бўлишига қарамай Ўзбекистонда полиз маҳсулотларини етиштириш 2017-2019 йилларда ўсиш тенденциясини сақлаб қолмаган (1-жадвал).

2017-2019 йилларда полиз маҳсулотларини етиштириш кўрсаткичлари

Хўжалик тоифалари	Кўрсаткичлар	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2019 йилда 2017 йилга нисбатан ўсиш
Фермер хўжаликлари	Минг тонна	999,0	728,7	753,5	-245,5
	Ўсиш кўрсаткичи, %	98,6	3,8	39,2	75,4
Деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари	Минг тонна	1061,0	1158,7	1149,5	+88,5
	Ўсиш кўрсаткичи, %	106,2	109,4	100,1	108,3
Қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширучи ташкилотлар	Минг тонна	34,8	17,5	19,2	-15,6
	Ўсиш кўрсаткичи, %	108,4	95,0	1,0	55,2
Барча тоифадаги хўжаликлар	Минг тонна	2094,8	1904,9	1922,2	-172,6
	Ўсиш кўрсаткичи, %	102,4	93,8	104,6	91,8

2017 йилда барча тоифадаги хўжаликлар томонидан жами 2094,8 минг тонна полиз маҳсулотлари етиштирилиб, 2016 йилга нисбатан 102,4 фоизга ўсиш кўрсаткичига эришилган. Шундан 999,0 минг тонна ёки умумий полиз маҳсулотларининг 47,7 фоизи фермер хўжаликлари томонидан етиштирилган. Деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари томонидан 1061,0 минг тонна ёки 50,6 фоиз полиз маҳсулотлари етиштирилган бўлса, қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширучи ташкилотлар эса 34,8 минг тонна ёки 1,7 фоиз полиз маҳсулотларини етиштириган. 2018 йилда жами 1904,9 минг тонна полиз маҳсулотла-

ри етиштирилган бўлиб, шундан 728,7 минг тоннаси (38,3%) фермер хўжаликлари, 1158,7 минг тоннаси (60,8%) деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари ва 17,5 минг тоннаси (9,1%) қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширучи ташкилотлар томонидан етиштирилган. 2019 йилда етиштирилган жами полиз маҳсулотлари ҳажми 1922,2 минг тоннани ташкил этиб, шундан 753,5 минг тоннаси (39,2%) фермер хўжаликлари, 1149,5 минг тоннаси (59,8%) деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари ва 19,2 минг тоннаси (1%) қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширучи ташкилотлар томонидан етиштирилган. Маълумотлар шуни кўрсатмоқдаки, полиз маҳсулотларини етиштириш 2019 йилда 2017 йилга нисбатан 8,2 фоизга пасайган бўлсада, мос даврда деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари томонидан 8,3 фоиз ўсиш кўрсаткичига эришилган. 2020 йилда жами 87 минг гектар майдонга полиз маҳсулотлари экилган бўлиб, 2504 минг тонна маҳсулот етиштириш режалаштирилган.

Дунёда полиз маҳсулотлари етиштириш ўсиш тенденциясида бўлган бир вақтда Ўзбекистонда етиштириши кўрсаткичлари камайиш кўрсаткичларини сақлаб қолмоқда. Бу тармоқда ечилиши лозим бўлган муаммоларнинг долзарблигини белгилаб беради. Кузатишлар

натijasида полизчилик тармоғида мавжуд бўлган қуйида муаммолар аниқланди:

- полиз маҳсулотлари экиладиган ер майдонларининг балл бонитетининг пастлиги;
- етиштирилган полиз маҳсулотлари тан нархининг баландлиги;
- дунё бозорида рақобатбардош бўлган нав ва турларнинг етиштирилмаслиги;
- кенг масштабли полиз маҳсулотлари бозорининг яратилмаганлиги;
- полиз маҳсулотлари етиштирувчиларнинг тарқоқ ҳолда фаолият юритиши.

Юқоридагилардан хулоса қилиб айтадиган бўлсак, полизчилик тармоғини ривожлантириш нафақат иқтисодий, балки ижтимоий жиҳатдан муҳим аҳамият касб этади. Полиз маҳсулотлари етиштиришни дунё ўсиш тенденциясига чиқариш ва рақобатбардошлигини ошириш учун экин майдонлари сифатини ошириш, маҳсулот етиштирувчиларнинг горизонтал ва вертикал кооперациларини тузиш, дунё бозорида харидоргир бўлган узоқ ва сифатли сақлаш имкониятига эга бўлган нав ва турларни етиштиришни ривожлантириш, органик маҳсулотлар етиштириш тизимини яратиш каби масалаларга эътибор қаратиш лозим.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 майдаги “Республика ҳудудларини қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришга ихтисослаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4749 сонли қарори.
2. Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО)нинг “2020-global-report-food-crises” маълумотлари.
3. Статистика қўмитасининг 2017–2019 йиллар учун Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати ахборотномаси
4. <http://stat.uz>
5. <https://lex.uz>
6. <https://www.globaltrademag.com>
7. <https://app.indexbox.io>
8. <https://agro.uz>